

Extra aandacht voor leesplezier met Kunst van Lezen

tekst:
Bea Ros

Lezen en genieten van literatuur. Dat lijkt steeds minder vanzelfsprekend te worden. Om die reden startte in 2008 het leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*. Spil hierin zijn openbare bibliotheken: met hun deskundigheid en collectie kunnen ze de kinderopvang en scholen verleiden aandacht aan leesplezier en boeken te besteden. Dat is geen extraatje, maar een essentiële voorwaarde om kinderen de kunst van lezen bij te brengen.

Kunnen kinderen nog lezen? De cijfers van de Onderwijsinspectie uit 2006 deden het ergste vermoeden: 25% van de leerlingen verliet de basisschool met een leesachterstand van twee jaar en zo'n 7% van de 15-jarigen kon onvoldoende lezen om zich in de samenleving zelfstandig te kunnen redden. En niet alleen de leesvaardigheid, maar ook de leesmotivatie nam de laatste jaren af.

Reden waarom het kabinet-Balkenende IV fors inzette op versterking van taal- en leesonderwijs. Omdat niet alleen *kunnen* lezen, maar ook *willen* lezen belangrijk is, startte de overheid het leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*. In haar voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer legde demissionair staatssecretaris Marja van Bijsterveldt afgelopen juli nog eens uit dat *Kunst van Lezen* is gestart 'vanwege het belang van lezen en met de doelstelling elk kind zoveel mogelijk de kans te geven om zelf het plezier van lezen te ervaren'. Ze gaf naast een cultureel argument – behoud en ontwikkeling van (literaire) leescultuur – ook een onderwijskundig argument: leesbevordering 'ondersteunt het technische taal- en leesonderwijs, juist door de nadruk op het plezier in lezen'.

Kunst van Lezen (2008-2011) wordt uitgevoerd door Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken. Alle subsidie (gemiddeld twee miljoen per jaar) loopt via de openbare bibliotheken, vertelt algemeen projectleider Adriaan Langendonk. "De bibliotheken vormen de spil. Zij hebben de deskundigheid om leerkrachten, ouders en opvoeders te laten zien wat je met boeken kunt doen en kunt bereiken."

Het programma telt vier programmalijnen: *BoekStart*, *Bibliotheek in de basisschool*, *Cultuurhistorische canon* en *Leesbevorderingsnetwerken*. Rode draad is de doorlopende leeslijn en het opbouwen van een structurele samenwerking tussen bibliotheken en andere instellingen die werken met kinderen. Elke lijn moet uitmonden in handzame blauwdrukken, zodat op termijn alle openbare bibliotheken werk kunnen maken van actieve en structurele leesbevordering.

BoekStart

Dat je met boeken en leesplezier niet vroeg genoeg kunt beginnen, is de filosofie achter *BoekStart*. Deze programmalijn is gericht op jonge ouders. Als hun baby drie maanden is, krijgen ze van de gemeente een uitnodiging om bij de bibliotheek het BoekStartkoffertje op te halen: een koffer met een stoffen babyboekje, een cd met kinderliedjes, een boekenlegger en een informatiefolder. De bibliotheekmedewerker leidt de ouders rond

De opening van de eerste schoolbibliotheek in Den Bosch (Foto: Els Danen).

De opening van de eerste schoolbibliotheek in Den Bosch (foto: Els Danen).

“Het gaat erom dat kinderen meer en beter leesmateriaal in handen krijgen: passender, prikkelender en meer aansluitend bij interesses van het kind.”

Lea Kessels, projectcoördinator van *Bibliotheek in de basisschool*

in de speciaal ingerichte BoekStarhoek en de baby krijgt een gratis lidmaatschap. Bij het zeven maanden-bezoek aan het consultatiebureau wordt ouders gevraagd of ze inderdaad het koffertje hebben opgehaald. Zo niet, dan krijgen ze een nieuwe waardebon.

Na de landelijke invoering begin 2010 doet ruim een derde van alle bibliotheekvestigingen mee en dat aantal groeit nog steeds. Een mooi resultaat, vindt BoekStart-medewerker Julienne van den Heuvel. “Wel is het zaak dat het niet bij dat ene bibliotheekbezoek blijft. Daarom adviseren we bibliotheken om activiteiten te organiseren zoals ouderavonden en Muziek op school.” Ook dat komt op gang. “Voorheen begon de bibliotheekcollectie pas bij twee jaar, nu is er ook aanbod voor de allerjongsten.” Van den Heuvel ondersteunde dit met lijsten met geschikte boeken voor baby’s, dreumesen en peuters. Inmiddels wordt het project uitgebreid naar de doelgroep één tot vier jaar. Daarbij moeten bibliotheken samenwerken met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in hun werkgebied. “Ze moeten niet bestaande programma’s voor voor- en vroegschoolse educatie vervangen, maar daar juist bij aanhaken en deze ondersteunen”, licht Van den Heuvel toe.

Schoolbibliotheek

De tweede programmalijn is gericht op de ondersteuning van taal- en leesonderwijs op de basisschool. Deze was gekoppeld aan de eerder door staatssecretaris Dijkema ingestelde pilots voor taalachterstandenbeleid. Sinds de afronding van deze pilots gaat deze programmalijn verder als *Bibliotheek in de basisschool*. Uitgangspunt is dat kinderen beter gaan lezen als ze ervaren hoe leuk lezen is. Een rijke leesomgeving is daarvoor voorwaarde.

Bibliotheken helpen scholen daarom allereerst bij het inrichten van een aantrekkelijke schoolbibliotheek. Op de gemiddelde basisschool is die schoolbibliotheek een ondergeschoven kindje, vertelt projectcoördinator Lea Kessels. “De boekencollectie is verouderd en weinig aantrekkelijk. Scholen zien het als extra en besteden er weinig geld aan. Wij zeggen: maak de bibliotheek tot basis van je taalbeleid.”

De plaatselijke openbare bibliotheek gaat een samenwerkingsovereenkomst aan met een of meer basisscholen. Ze financiert (met subsidie van *Kunst van Lezen*) de aanschaf van een boekenmeubel en een uitleensysteem, de school investeert in nieuwe boeken. De school krijgt daarbij hulp en advies van de leesconsulent van de bibliotheek. Deze consulent helpt de school ook om leesbevorderende activiteiten op te zetten en te integreren in het taal- en leesonderwijs. Ten slotte verplicht de school zich om een leescoördinator aan te stellen, de bibliotheek levert de bijbehorende cursus. Alles samen moet uitmonden in duurzame aandacht voor leesbevordering op school.

Kessels: “Het moet niet langer afhankelijk zijn van die ene enthousiaste leerkracht of er wel of niet voorgelezen wordt.” Die duurzame relatie is nog niet overal gerealiseerd, vertelt ze. “We hebben geleerd om er vanaf dag één over te praten hoe je de samenwerking zo inricht dat

Juf Debby Haring, winnares van de Nieuwe Schoolstrijd (foto: Kees-Jan Bakker Fotografie).

“Voorlezen hoort elke dag in elke groep op het programma te staan.”
 Debby Haring van de Andreasschool uit Kwintsheul en verkozen tot beste voorleesjuf van Nederland

deze structureel wordt en niet alleen voor de duur van het project. Bijvoorbeeld door afspraken vast te leggen in schoolbeleid en door direct met de directeur om tafel te gaan zitten.”

Zestig pilotscholen

Op dit moment nemen zestig pilotscholen deel aan deze programmalijn. Een daarvan is de Utrechtse Da Costaschool Kanaleneiland. Jonna Laskewitz, leerkracht in groep 5, volgde samen met een collega de cursus tot leescoördinator. Onderdeel daarvan was het schrijven van een schoolleesplan om meer lijn en continuïteit te brengen in leesbevorderende activiteiten. “Zo hebben we nu veel vrije leesmomenten. In mijn eigen klas begin ik elke middag met twintig minuten vrij lezen. Leerlingen mogen dan helemaal zelf weten wat ze lezen. Zo ervaren ze dat lezen leuk is en geen plicht. Verder praten we veel over boeken en zorgen we dat er altijd boeken in de klas aanwezig zijn.”

Dit schooljaar is voorlezen speerpunt in het schoolleesplan. Er komt een voorleeswedstrijd voor meesters en juffen en eentje voor leerlingen. Verder lezen leerlingen uit groep 8 voor aan kinderen uit groep 3. “Sommige kinderen hebben moeite om een boek op hun eigen niveau te lezen, maar een boek voor jonge kinderen kunnen ze wel goed voorlezen. Zo groeit hun zelfvertrouwen.”

Laskewitz ziet dat leerlingen lezen niet alleen leuk gaan vinden, maar ook daadwerkelijk beter gaan lezen. “Dat zien we bijvoorbeeld terug in hogere scores op Cito woordenschattoetsen, Cito begrijpend lezen en op de AVI-testen.”

Kessels vertelt dat niet alle scholen direct overstap gaan voor leesplezier. Vooral voor te veel vrij lezen zijn ze huiverig. “Uit divers onderzoek blijkt dat regelmatig vrij lezen veel meer impact op begrijpend lezen heeft dan instructie. Maar instructie hebben leerkrachten in eigen hand, vrij lezen niet. Want de leerling kan ook een strip of tijdschrift pakken. Maar dat maakt niet uit. Het gaat erom dat kinderen meer en beter leesmateriaal in handen krijgen. En met beter bedoel ik niet literair meer verantwoord, maar passender, prikkelender en meer aansluitend bij de interesses van het kind.”

Bossche model

Niet als onderdeel van *Kunst van Lezen*, maar wel in nauwe samenwerking werkt ook de openbare bibliotheek in Den Bosch aan betere schoolbibliotheken. Met de leeftijdsgroep 0-13 jaar als speerpunt in haar nieuwe beleid heeft deze bibliotheek ervoor gekozen filialen op te heffen en in plaats daarvan tussen 2010 en 2013 in alle 45 Bossche basisscholen een schoolbibliotheek in te richten. “Via de basisschool heb je honderd procent bereik van je doelgroep”, licht Martin Hol, manager Team Onderzoek en Ontwikkeling toe.

Naast vrijgekomen budget van de opgeheven filialen krijgt de bibliotheek 1,7 miljoen subsidie van de gemeente. Bovendien betaalt elke school per leerling € 8,65 per jaar. Hol: “Die financiële afspraken hebben we meteen op het niveau van het bovenschools management afgetikt.”

De bibliotheek investeert in een leesconsulent per basisschool voor vier uur per week. Niet als tijdelijk project, maar als duurzaam onderdeel van de dienstverlening. De leesconsulent gaat samen met de leerkrachten leesbevorderende activiteiten ontwikkelen. “De leesconsulent introduceert het boek in taalonderwijs”, vertelt Hol. “Dat lijkt een open deur, maar het is niet vanzelfsprekend dat leerkrachten met boeken werken.” De resultaten op een pilotschool zijn bemoedigend. Het aantal uitleningen stijgt: van vier naar 28 boeken per jaar. Opvallend effect is dat, tegen alle trends in, jongens nu even veel lezen als meisjes. Natuurlijk is niet elke leerkracht meteen gewonnen voor leesbevordering, beaamt Hol. Daar ligt een taak voor de leesconsulent en de leescoördinator die de school als deel van de deal moet aanstellen. “Die tandem moet het team bewerken.”

Cultuurhistorische canon

Ook de derde programmalijn, de *Cultuurhistorische canon*, is bedoeld om met boeken het onderwijs te versterken. In dit geval niet het taal- en leesonderwijs, maar het geschiedenisonderwijs. Met ingang van dit schooljaar is de historische canon – bestaande uit vijftig vensters op de vaderlandse geschiedenis – opgenomen in de kerndoelen van het basisonderwijs.

Leesboeken zijn een hulpmiddel voor leerkrachten om die canon in de klas te behandelen, stelt Wilma van der Pennen. “Een verhaal biedt een mooi handvat om geschiedenisstof te verhelderen en concreet te maken. De leerkracht kan een fragment voorlezen, erover praten en dan heb je de helft van je geschiedenisles al te pakken.”

Van der Pennen selecteerde bij elk venster passende jeugdboeken. De lijst bestaat inmiddels uit 350 titels en wordt regelmatig aangevuld. Ook bij lastige vensters als Willibrord of Eise Eisinga zijn jeugdboeken beschikbaar. “De boekenlijst maakt het voor leerkrachten makkelijker om een venster te behandelen”, denkt Van der Pennen.

Met de brochure *Geschiedenis in een boekenkast* kunnen bibliotheken scholen attenderen op de boekenlijst en de mogelijkheden ervan in de geschiedenisles. Op dit moment wordt gewerkt aan een lijst met boeksuggesties rondom de canon voor 15+ (bovenbouw havo/vwo).

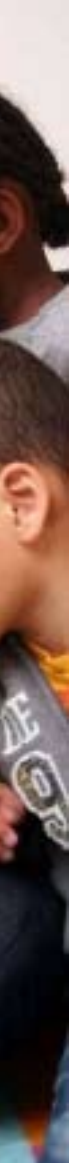
Verder haakte deze programmalijn aan bij de Nationale Voorleeswedstrijd. Naast de bekende wedstrijd voor kinderen kwam er onder de noemer Nieuwe Schoolstrijd een wedstrijd voor leerkrachten. Zij moesten een fragment voorlezen uit een van de bij de vensters geselecteerde jeugdboeken.

Debby Haring van de Andreasschool uit Kwintsheul werd tijdens de finale eind mei uitverkozen tot beste voorleesjuf van Nederland. Ze won met een fragment uit *Pluk van de Petteflet*, een boek bij het venster over Annie M.G. Schmidt. De prijs – haar eigen lengte in historische jeugdboeken – prijkt nu in de klas en ze leest er geregeld uit voor: “Een goed verhaal vertellen over het verleden is een vak apart. Het moet niet ontaarden in een lesje, want dan ben je leerlingen snel kwijt. Hoe goed je ook kunt voorlezen.”

Haring vond de voorleeswedstrijd een heel goed initiatief:

Voorlezen in het kader van BoekStart (foto: Jørgen Koopmanschap).

“Het drukt leerkrachten even met de neus op het feit dat voorlezen voor alle leeftijden belangrijk is, ook als kinderen zelf al kunnen lezen. Voorlezen hoort elke dag in elke groep op het programma te staan. Je geeft kinderen zo de kans te wennen aan toon en melodie van taal en zich te verliezen in een verhaal.”

Voorjaar 2011 is er een *Nieuwe Schoolstrijd* voor pabo-studenten.

Leesbevorderingsnetwerken

De vierde en laatste programmalijn, de *Leesbevordering snetwerken*, vormt de schil rondom de andere lijnen. Om die drie te kunnen realiseren is een duurzame samenwerking tussen de bibliotheek en lokale partners nodig. “De samenwerking tussen bibliotheken en scholen blijft vaak beperkt tot klassenbezoeken en het leveren van boekenkisten. In die contacten moet meer lijn en structuur komen”, aldus algemeen projectleider Langendonk. In vier provincies lopen pilots. Stieneke Eising en Marie-Anne Raaijmakers monitoren de vorderingen en opgedane ervaringen. Hun eerste conclusie: er is niet één manier, de aanpak hangt onder meer af van het werkgebied (bijvoorbeeld stad of platteland), de doelgroep en of er al bestaande netwerken zijn. De eerste opdracht voor een bibliotheek is dan ook: ken je werkgebied, weet wat er speelt en probeer daarbij aan te haken.

“Zorg bijvoorbeeld dat je betrokken wordt bij de Lokale Educatieve Agenda”, zegt Raaijmakers. “Daar maken gemeenten en schoolbesturen afspraken. Zorg dat leesbevordering op de agenda komt.” Eising vult aan: “Het is cruciaal dat er niet alleen samenwerking op uitvoerend niveau komt, maar juist ook op strategisch niveau. De bibliotheekdirecteur moet de wethouder en de bovenschools manager weten te vinden. Op dat niveau worden immers beslissingen genomen en budgetten bepaald.” De meeste pilotbibliotheken zijn zich inmiddels bewust van de noodzaak tot netwerken. Dat realiseren is vers twee. “Het begint met het formuleren van een visie, met weten wat je wilt en kunt”, stelt Eising. “Soms is die visie er al wel, maar slagen bibliotheken er niet in om hun verhaal helder en overtuigend uit te venten.” Om mensen daarin te scholen, komt er een hbo-module over de kunst van het netwerken.

Doel van de leesbevorderingsnetwerken, en eigenlijk van heel *Kunst van Lezen*, is om de deskundigheid van bibliothecarissen optimaal te benutten. “Neem een leerkracht die tobt met leesmateriaal voor een dyslectische leerling of een school die een poëzieproject wil doen. Die hoeven echt niet zelf het wiel uit te vinden, ze kunnen de deskundigheid en collectie van de bibliotheek benutten.”

Wel moet de liefde van twee kanten komen, stelt Langendonk. “Je moet als bibliotheek een goed verhaal hebben en proberen de school te verleiden om samen te werken. Maar als een school dan nog steeds geen interesse heeft, is ons advies: begin er niet aan.” Dat is ook de les die Lea Kessels opdeed: “Aanvankelijk waren we verplicht in zee te gaan met scholen met een taalachterstandenbeleid. Nu de taalpilots afgerond zijn, kunnen we vrijer kiezen. We werken nu alleen samen

met scholen die op ons zitten te wachten. Zo kun je resultaten boeken.”

Als op termijn bibliothecarissen geschoold zijn in netwerken en er uit alle programmalijnen handzame blauwdrukken liggen, kan het terrein langzaamaan verbreed worden, aldus Langendonk. “Uiteindelijk gaat het niet om de bibliotheek zelf, maar om de boeken, het lezen en taalvaardiger kinderen.”

meer informatie

- *Kunst van Lezen*
Adriaan Langendonk (projectleider)
langendonk@siob.nl
www.kunstvanlezen.nl
- www.lezen.nl
- www.leesplein.nl (voor themalijsten bij BoekStart en historische canon)
- www.boekstart.nl
- www.entoen.nu
- www.denationalevoorleeswedstrijd.nl

publicaties

- *Kunst van Lezen* (te vinden en te downloaden op www.siob.nl > projecten > maatschappelijke verankering > Kunst van Lezen)
- *Naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl. Een invoeringsmodel voor bibliotheken op basisscholen* (rapport Oberon, 2010).
- *Geschiedenis in een boekenkast. De cultuurhistorische canon in 50 verhalen voor kinderen van 8-14 jaar*. Wilma van der Pennen, oktober 2010.
- *Kunst van Lezen monitor. Nulmeting 2009* (Sardes)
- *Kunst van Lezen monitor, Vervolgmeting 2010* (Sardes)
- *Het plezier in lezen staat voorop. Handleiding voor de organisatie van leesbevorderingsnetwerken*. (Bibliotheken Drenthe/Groningen, 2009).
- *Rapport leesbevorderingsnetwerken in de praktijk*. Basisbibliotheek BiblioPlus Bibliotheek 's-Hertogenbosch (Cubiss, 2009)

meer over dit onderwerp en reageren
www.cultuurplein.nl/bulletin